

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Навчально-науковий інститут фізичної культури, спорту та спеціальної
освіти
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

ГОРБАТЮК О. Л.

**Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної
роботи з навчальної дисципліни**

«ЛОГОПЕДІЯ»

(МОДУЛІ: «ВСТУП ДО ЛОГОПЕДІЇ» та «ДИСЛАЛІЯ»)

для здобувачів вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Одеса – 2026

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 15 від 25 червня 2026 року)

Горбатюк О. Л. Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Логопедія» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності А6 Спеціальна освіта : Одеса, Університет Ушинського, 2026. 48 с.

Рецензенти:

Ласточкина О. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри логопедії Навчально-наукового інституту фізичної культури СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Соколова Г. Б. – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, директор навчально-наукового інституту фізичної культури, спорту та спеціальної освіти ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Методичні рекомендації розроблено для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю А6 «Спеціальна освіта». У виданні представлено анотацію дисципліни, тематику та плани практичних занять, завдання для самостійної роботи, вимоги до результатів навчання та перелік рекомендованих джерел. Матеріали спрямовані на формування професійних компетентностей майбутніх фахівців у сфері спеціальної освіти.

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни

Анотація навчальної дисципліни

Плани практичних занять

Критерії оцінювання

Рекомендована літератури

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів –3	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка ОПП Спеціальна освіта (Логопедія)	Статус дисципліни: Обов'язкова	
Змістових модулів – 2	Спеціальність 016 Спеціальна освіта	Рік підготовки:	
Індивідуальне навчально-дослідне завдання – есе		2-й	2-й
Загальна кількість годин - 90		Семестр	
		3-й	3-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 6	Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	Лекції	
		16 год.	8
		Практичні, семінарські	
		30 год.	12
		Лабораторні	
		8 год.	4
		Самостійна робота	
		96 год.	126
Індивідуальні завдання:			
-	-		
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 36% : 64%

для заочної форми навчання – 16% : 84%

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Логопедія» є обов'язковою у підготовці здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності А6 Спеціальна освіта.

Дисципліна «Логопедія» є складовою професійної підготовки майбутніх логопедів. Дисципліна спрямована на формування у студентів системи теоретичних знань про закономірності мовленнєвого розвитку, причини, механізми та структуру мовленнєвих порушень, а також практичних умінь щодо їх діагностики, профілактики та корекції.

У процесі вивчення дисципліни студенти ознайомлюються з теоретичними засадами логопедії, історією її становлення та розвитку, анатомо-фізіологічними, психолого-педагогічними та лінгвістичними основами мовленнєвої діяльності. Значна увага приділяється вивченню класифікації порушень мовлення, особливостей їх прояву у дітей, а також сучасним підходам до організації логопедичної допомоги.

Особливе місце в структурі дисципліни займає вивчення дислалії як одного з найпоширеніших порушень звуковимови. Студенти опановують методики логопедичного обстеження, визначення причин та форм дислалії, засвоюють основні етапи корекційної роботи, методи постановки, автоматизації та диференціації звуків.

Вивчення дисципліни забезпечує формування професійних компетентностей, необхідних для здійснення логопедичної діагностики, планування та реалізації корекційно-розвиткової роботи, взаємодії з дітьми, батьками та фахівцями міждисциплінарної команди в умовах закладів освіти та інклюзивного середовища.

Мета вивчення навчальної дисципліни «Логопедія» є формування у здобувачів вищої освіти системи теоретичних знань про закономірності мовленнєвого розвитку, причини, механізми та прояви порушень мовлення, а також оволодіння практичними вміннями та навичками логопедичної діагностики, профілактики й корекції мовленнєвих порушень, зокрема дислалії, відповідно до сучасних наукових підходів та вимог професійної діяльності фахівця спеціальної освіти.

Передумови для вивчення дисципліни: опанування навчальних дисциплін «Вступ до спеціальності «Спеціальна освіта»», «Загальна і вікова психологія», «Спеціальна психологія», «Анатомія людини».

Очікувані результати навчання дисципліни:

Унаслідок вивчення навчальної дисципліни здобувачі мають

знати:

- теоретичні засади логопедії, її предмет, об'єкт, мету, завдання та

місце в системі спеціальної освіти;

- анатомо-фізіологічні механізми мовлення, особливості будови й функціонування мовленнєвого апарату та закономірності мовленнєвого розвитку дітей у нормі;

- причини, механізми виникнення, класифікацію та психолого-педагогічну характеристику порушень мовлення;

- сутність дислалії, її етіологію, симптоматику, класифікацію та особливості проявів функціональної й механічної форм;

- принципи, зміст та етапи логопедичного обстеження осіб із порушеннями звуковимови;

- основні напрями, методи та прийоми профілактики й корекції дислалії, включаючи етапи постановки, автоматизації та диференціації звуків.

уміти:

- використовувати професійну логопедичну термінологію та аналізувати закономірності мовленнєвого розвитку дітей різного віку;

- визначати причини виникнення мовленнєвих порушень, здійснювати первинний аналіз їх структури та добирати діагностичний інструментарій для вивчення мовленнєвого розвитку дітей;

- проводити обстеження стану звуковимови й артикуляційного апарату, складати психолого-педагогічну та логопедичну характеристику дитини, визначати форму і вид дислалії за результатами обстеження;

- планувати та організовувати корекційно-розвиткову роботу при дислалії, добирати вправи для розвитку артикуляційної моторики, мовленнєвого дихання та фонематичних процесів;

- застосовувати методи постановки, автоматизації та диференціації звуків, розробляти фрагменти корекційно-розвиткових занять для дітей із порушеннями звуковимови;

- здійснювати профілактичну та консультативну роботу з батьками й педагогами щодо попередження порушень мовлення та дотримуватися професійно-етичних норм логопедичної діяльності.

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати **такі компетентності:**

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

СК-5. Здатність реалізовувати ефективні корекційно-освітні технології у роботі з дітьми, підлітками, дорослими з особливими освітніми потребами,

доцільно обирати методичне й інформаційно-комп'ютерне забезпечення. СК-13. Здатність будувати гармонійні відносини з особами з психофізичними порушеннями, їхніми сім'ями та учасниками спільнот без упередженого ставлення до їх індивідуальних потреб.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальні дисципліни «Спеціальна психологія», «Логопсихологія» «Спеціальна освіта», «Анатомія людини», «Неврологічні основи логопедії», «Психолого-педагогічна діагностика дітей з особливими потребами».

Опановуючи зміст навчальної дисципліни здобувач повинен дотримуватися принципів академічної доброчесності:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання, атестації (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- покликання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

ПЛАН ЛЕКЦІЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Модуль I. Вступ до логопедії

Тема 1.

Логопедія як наука про порушення мовлення. Предмет, об'єкт, завдання та принципи логопедії. Історія становлення та розвитку логопедії в Україні та світі.

Лекційне заняття №1 (2 години)

План

1. Актуальність логопедії на сучасному етапі розвитку освіти.
2. Логопедія як наука про порушення мовлення.
3. Предмет, об'єкт, мета та завдання логопедії.
4. Місце логопедії в системі спеціальної педагогіки та інших наук.
5. Взаємозв'язок логопедії з медициною, психологією, педагогікою та лінгвістикою.
6. Основні принципи логопедії.
7. Методи логопедичного дослідження.
8. Історія становлення та розвитку логопедії.
9. Розвиток логопедичної допомоги в Україні.
10. Сучасні тенденції та перспективи розвитку логопедії.

Теоретичний блок. Логопедія є однією з провідних галузей спеціальної педагогіки, яка вивчає порушення мовлення, причини їх виникнення, механізми розвитку, особливості прояву, а також розробляє шляхи їх профілактики, діагностики та корекції. Актуальність логопедії на сучасному етапі зумовлена зростанням кількості дітей із мовленнєвими порушеннями, необхідністю забезпечення якісної інклюзивної освіти та створення умов для повноцінної соціалізації осіб з особливими освітніми потребами. Мовлення є не лише засобом спілкування, а й важливим інструментом пізнання навколишнього світу, формування мислення, розвитку особистості та успішного навчання.

Термін «логопедія» походить від грецьких слів *logos* – слово, мовлення та *paideia* – виховання, навчання. У широкому розумінні логопедія є наукою про порушення мовлення, їх попередження, виявлення та подолання засобами спеціального навчання і виховання. Об'єктом логопедії є особи з порушеннями мовлення різного віку, а предметом – закономірності виникнення, перебігу та подолання мовленнєвих порушень.

Метою логопедії є забезпечення умов для повноцінного мовленнєвого розвитку особистості шляхом попередження, своєчасного виявлення та корекції мовленнєвих порушень. До основних завдань логопедії належать

вивчення причин і механізмів мовленнєвих порушень, розроблення методів їх діагностики та корекції, здійснення профілактичної роботи, а також сприяння соціальній адаптації та інтеграції осіб із мовленнєвими порушеннями.

Логопедія має міждисциплінарний характер і тісно пов'язана з багатьма науками. Психологія забезпечує знання про закономірності психічного розвитку та функціонування мовлення як психічного процесу. Педагогіка визначає підходи до навчання, виховання та розвитку дітей. Лінгвістика досліджує мовну систему, закономірності її функціонування та розвитку. Медичні науки – анатомія, фізіологія, неврологія, отоларингологія – надають відомості про будову та функціонування органів мовлення, а також про причини виникнення мовленнєвих порушень.

Важливе місце в логопедії займають принципи, які визначають організацію наукових досліджень та корекційно-розвиткової роботи. Серед них провідними є принцип системності, комплексності, розвитку, індивідуального підходу, діяльнісного підходу та раннього корекційного впливу. Застосування цих принципів забезпечує ефективність логопедичної допомоги та сприяє гармонійному розвитку особистості.

Для вивчення мовленнєвих порушень логопедія використовує різноманітні методи дослідження. До них належать спостереження, бесіда, аналіз медичної та педагогічної документації, експеримент, тестування, аналіз продуктів діяльності, логопедичне обстеження. Використання комплексу методів дозволяє всебічно дослідити особливості мовленнєвого розвитку та визначити ефективні шляхи корекційної роботи.

Історія розвитку логопедії має тривалий шлях становлення. Перші відомості про мовленнєві порушення зустрічаються ще в працях античних учених. Значний внесок у розвиток наукових уявлень про мовлення зробили Гіппократ, Аристотель, Гален. У XIX–XX століттях розпочалося активне вивчення причин і механізмів мовленнєвих порушень, формувалися наукові школи та методи корекції.

В Україні розвиток логопедії пов'язаний із становленням системи спеціальної освіти, створенням спеціалізованих закладів для дітей із порушеннями мовлення та підготовкою фахівців-логопедів. Сучасна логопедія активно розвивається в умовах інклюзивної освіти, впровадження новітніх корекційних технологій та міждисциплінарного підходу до допомоги особам із мовленнєвими порушеннями.

Перспективними напрямками розвитку логопедії є цифровізація логопедичної практики, використання інформаційно-комунікаційних технологій, нейропсихологічних підходів до діагностики та корекції мовлення, удосконалення системи раннього втручання та розвитку інклюзивного освітнього середовища.

Практичне заняття № 1 (2 години)

Дискусія: «Логопедія як наука та її значення в системі спеціальної та інклюзивної освіти»

Питання для обговорення

1. Що вивчає логопедія як наука?
2. Які основні завдання логопедії на сучасному етапі?
3. У чому полягає відмінність між об'єктом і предметом логопедії?
4. Чому логопедію відносять до галузі спеціальної педагогіки?
5. Які науки є теоретичною основою логопедії?
6. Як пов'язані між собою логопедія та психологія?
7. Яке значення для логопедії мають медичні науки?
8. Яку роль відіграє лінгвістика у формуванні логопедичних знань?
9. Які принципи є основою логопедичної діяльності?
10. Які методи використовуються в логопедичних дослідженнях?
11. Чому важливо своєчасно виявляти мовленнєві порушення?
12. Які історичні етапи розвитку логопедії можна виділити?
13. Які досягнення українських учених вплинули на розвиток логопедії?
14. Як змінилася роль логопеда в умовах інклюзивної освіти?
15. Які перспективи розвитку логопедії є найбільш актуальними сьогодні?

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти порівняльну таблицю «Логопедія – Спеціальна педагогіка – Психологія» (предмет, об'єкт, завдання, методи дослідження).
2. Побудувати схему «Міждисциплінарні зв'язки логопедії» із зазначенням наук, які є її теоретичною основою.
3. Підготувати повідомлення на одну з тем: «Історія розвитку логопедії в Україні», «Сучасні напрями розвитку логопедичної науки».
4. Скласти глосарій основних термінів теми (не менше 20 понять).
5. Написати есе на тему: «Значення логопедії в системі інклюзивної освіти».
6. Підготувати презентацію «Професійна діяльність сучасного логопеда».

Рекомендована література

Основна: [2], [3], [6], [7], [8].

Допоміжна: [2], [9], [10], [12].

Тема 2.

Анатомо-фізіологічні механізми мовленнєвої діяльності. Будова та функції мовленнєвого апарату.

Лекційне заняття № 2 (2 години)

План

1. Мовлення як складна психофізіологічна функція.
2. Анатомо-фізіологічні механізми мовленнєвої діяльності.
3. Центральний мовленнєвий апарат.
4. Кора головного мозку та її роль у забезпеченні мовленнєвої діяльності.
5. Мовленнєві центри головного мозку.
6. Периферичний мовленнєвий апарат та його будова.
7. Дихальний, голосоутворювальний та артикуляційний відділи мовленнєвого апарату.
8. Функції органів артикуляції у процесі мовлення.
9. Координація роботи мовленнєвого апарату.
10. Значення знань про будову мовленнєвого апарату для логопедичної практики.

Теоретичний блок. Мовлення є однією з найскладніших функцій людини, що формується в процесі суспільного розвитку та забезпечує комунікацію, пізнання навколишнього світу, регуляцію поведінки та розвиток особистості. Реалізація мовленнєвої діяльності можлива лише за умови узгодженої роботи центральної нервової системи, органів слуху, дихання, голосоутворення та артикуляції. Будь-які порушення в роботі цих структур можуть призвести до виникнення мовленнєвих розладів різного ступеня складності.

Анатомо-фізіологічною основою мовлення є діяльність центрального та периферичного мовленнєвого апарату. Центральний мовленнєвий апарат представлений структурами головного мозку, які забезпечують сприймання, аналіз, програмування та реалізацію мовлення. Провідна роль належить корі великих півкуль головного мозку, де локалізуються спеціалізовані мовленнєві центри.

Особливе значення для мовленнєвої діяльності мають центр Брока та центр Верніке. Центр Брока, розташований у лобовій частці домінантної півкулі, відповідає за програмування та моторну організацію мовлення. Центр Верніке, локалізований у скроневій частці, забезпечує сприймання та розуміння мовлення. Узгоджена діяльність цих центрів дозволяє людині не лише сприймати мовлення оточуючих, а й самостійно формувати мовленнєві висловлювання.

Важливу роль у забезпеченні мовленнєвої функції відіграють підкіркові структури, мозочок, провідні нервові шляхи та черепно-мозкові нерви.

Вони забезпечують координацію рухів органів артикуляції, регуляцію м'язового тону та точність мовленнєвих рухів.

Периферичний мовленнєвий апарат складається з трьох взаємопов'язаних відділів: дихального, голосового та артикуляційного.

Дихальний відділ включає легені, бронхи, трахею та грудну клітку. Основною його функцією є створення повітряного струменя, необхідного для утворення звуків мовлення. Якість мовлення значною мірою залежить від правильного мовленнєвого дихання, яке характеризується достатньою силою, плавністю та тривалістю видиху.

Голосовий відділ представлений гортанню з голосовими складками. Під час проходження повітря через голосову щілину голосові складки коливаються, утворюючи голос. Сила, висота та тембр голосу залежать від особливостей роботи голосового апарату та стану голосових складок.

Артикуляційний відділ включає язик, губи, зуби, тверде і м'яке піднебіння, альвеоли, нижню щелепу та ротову порожнину. Саме завдяки роботі цих органів формується звукова сторона мовлення. Язик є найбільш рухомих органом артикуляції та бере участь у вимові більшості звуків української мови.

Особливе значення для логопедії має вивчення будови та функцій артикуляційного апарату. Недостатня рухливість язика, аномалії прикусу, коротка під'язикова вуздечка, вади піднебіння або зубощелепної системи можуть бути причинами порушень звуковимови. Саме тому логопед повинен уміти оцінювати анатомічний стан органів артикуляції та визначати їхній вплив на мовленнєвий розвиток.

Мовлення є результатом складної взаємодії всіх компонентів мовленнєвого апарату. Координація роботи дихального, голосового та артикуляційного відділів забезпечується центральною нервовою системою. Порушення хоча б однієї ланки цього механізму можуть негативно впливати на якість мовлення та потребувати спеціальної логопедичної допомоги.

Знання анатомо-фізіологічних механізмів мовленнєвої діяльності є необхідною умовою професійної підготовки логопеда, оскільки становлять основу для розуміння причин мовленнєвих порушень, проведення діагностики та організації ефективної корекційної роботи.

Практичне заняття № 2 (2 години)

Вирішення практичних завдань:

1. Визначити структурні компоненти центрального та периферичного мовленнєвого апарату.
2. Створити інтеклект-карту: «Будова та функції мовленнєвого апарату».

3. Проаналізувати схеми будови мовленнєвого апарату та визначити функції кожного органа артикуляції.
4. Скласти схему «Центральний мовленнєвий апарат та його функції».
5. Виконати вправу «Визначення ролі органів артикуляції у творенні звуків української мови».
6. Розв'язати ситуаційні завдання.

Приклад ситуаційного завдання:

У дитини спостерігається обмежена рухливість язика внаслідок короткої під'язикової вуздечки.

Визначте:

- які звуки можуть порушуватися;
- які труднощі виникатимуть під час артикуляції;
- яких фахівців необхідно залучити до роботи.

Питання для обговорення:

1. Які структури утворюють центральний мовленнєвий апарат?
2. Яка роль кори головного мозку в мовленнєвій діяльності?
3. Які функції виконують центр Брока та центр Верніке?
4. З яких відділів складається периферичний мовленнєвий апарат?
5. Яке значення має мовленнєве дихання?
6. Як утворюється голос?
7. Які органи належать до артикуляційного апарату?
8. Чому язик вважається основним органом артикуляції?
9. Як анатомічні особливості будови мовленнєвого апарату можуть впливати на звуковимову?
10. Яке значення мають знання про будову мовленнєвого апарату для професійної діяльності логопеда?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати анатомічну схему мовленнєвого апарату із зазначенням його основних структур.
2. Скласти порівняльну таблицю «Центральний та периферичний мовленнєвий апарат».
3. Підготувати повідомлення на одну з тем: «Мовленнєві центри головного мозку», «Роль слухового аналізатора у розвитку мовлення», «Значення мовленнєвого дихання для формування правильної звуковимови».
4. Підібрати та описати вправи для розвитку мовленнєвого дихання.
5. Підготувати глосарій основних термінів теми (15-20 понять).

Рекомендована література

Основна: [2], [4], [6], [7].

Допоміжна: [4], [8], [10].

Тема 3. Психолого-педагогічні та лінгвістичні основи логопедії. Закономірності мовленнєвого розвитку дітей у нормі.

Лекційне заняття № 3 (2 години)

План

1. Психолого-педагогічні основи логопедії.
2. Мовлення як вища психічна функція.
3. Взаємозв'язок мовлення та психічного розвитку дитини.
4. Роль пізнавальних процесів у формуванні мовлення.
5. Лінгвістичні основи логопедії.
6. Основні компоненти мовленнєвої системи.
7. Поняття про мовленнєвий онтогенез.
8. Етапи мовленнєвого розвитку дітей у нормі.
9. Вікові закономірності формування мовлення.
10. Значення знань про нормальний мовленнєвий розвиток для логопедичної практики.

Теоретичний блок. Логопедія як галузь спеціальної педагогіки ґрунтується на досягненнях психології, педагогіки, лінгвістики та інших наук. Саме психолого-педагогічні та лінгвістичні знання забезпечують розуміння закономірностей формування мовлення, механізмів його розвитку та причин виникнення мовленнєвих порушень.

Психологічною основою логопедії є положення про мовлення як одну з найважливіших вищих психічних функцій людини. Мовлення формується у процесі соціальної взаємодії та виступає засобом спілкування, пізнання, регуляції поведінки й розвитку особистості. Воно тісно пов'язане з мисленням, пам'яттю, увагою, сприйманням та уявою. Розвиток мовлення відбувається одночасно з розвитком усіх психічних процесів і значною мірою визначає успішність навчання та соціалізації дитини.

Вагомий внесок у розуміння закономірностей мовленнєвого розвитку зробив Л. С. Виготський, який розглядав мовлення як провідний інструмент психічного розвитку. Учений підкреслював соціальну природу мовлення та його роль у формуванні вищих психічних функцій. Відповідно до культурно-історичної теорії розвитку, мовлення поступово переходить від зовнішньої форми до внутрішньої, стаючи засобом мислення та саморегуляції.

Педагогічні основи логопедії базуються на закономірностях навчання, виховання та розвитку дітей. У логопедичній практиці особливого значення набувають принципи доступності, систематичності, послідовності, індивідуального підходу та врахування вікових особливостей розвитку.

Корекційна робота повинна спиратися на актуальний рівень розвитку дитини та її потенційні можливості.

Лінгвістичні основи логопедії пов'язані з вивченням мовної системи та закономірностей її функціонування. Мовлення розглядається як процес використання мовних засобів у спілкуванні. У структурі мовлення виділяють кілька взаємопов'язаних компонентів: фонетико-фонематичний, лексичний, граматичний та зв'язне мовлення.

Фонетико-фонематична сторона мовлення охоплює правильну вимову звуків та їх сприймання. Лексична сторона включає словниковий запас дитини та особливості його формування. Граматична сторона характеризує засвоєння морфологічних і синтаксичних норм мови. Зв'язне мовлення забезпечує побудову цілісних висловлювань та реалізацію комунікативної функції мовлення.

Розвиток мовлення дитини відбувається відповідно до певних закономірностей і проходить послідовні етапи. Сукупність цих змін називають мовленнєвим онтогенезом. Знання закономірностей онтогенезу мовлення є необхідною умовою для виявлення відхилень у розвитку та організації своєчасної логопедичної допомоги.

Перший рік життя характеризується підготовчим етапом розвитку мовлення. У цей період формуються передумови мовленнєвої діяльності: розвиваються слухове сприймання, голосові реакції, гуління та лепет. Наприкінці першого року дитина починає розуміти окремі слова та вимовляти перші осмислені слова.

У ранньому віці (від одного до трьох років) відбувається інтенсивний розвиток словникового запасу, формування фразового мовлення та граматичної будови мови. У цей період мовлення стає основним засобом спілкування дитини з оточенням.

У дошкільному віці активно вдосконалюються всі компоненти мовлення. Розширюється словниковий запас, формуються навички словотворення, удосконалюється звуковимова, розвивається зв'язне мовлення. До кінця дошкільного віку дитина зазвичай опановує основні норми рідної мови.

Мовленнєвий розвиток є індивідуальним процесом, однак існують вікові нормативні показники, які дозволяють оцінити його відповідність віковим можливостям дитини. Відхилення від цих норм можуть свідчити про ризик виникнення мовленнєвих порушень і потребують додаткового вивчення.

Для логопеда знання психолого-педагогічних та лінгвістичних основ мовленнєвого розвитку мають принципове значення. Вони дозволяють визначати рівень мовленнєвого розвитку дитини, диференціювати норму та патологію, планувати корекційно-розвиткову роботу та прогнозувати її результати.

Практичні завдання:

1. Заповнити таблицю: «Етапи мовленнєвого розвитку дитини»

Вік дитини Особливості мовленнєвого розвитку Основні досягнення

0-1 рік

1-3 роки

3-5 років

5-6 (7) років

2. Виконати вправу «Мовленнєвий портрет дитини».

Студентам пропонуються короткі описи мовленнєвого розвитку дітей різного віку. Необхідно:

- визначити приблизний вік дитини;
- встановити відповідність мовленнєвого розвитку віковій нормі;
- аргументувати свою відповідь.

3. Робота в малих групах: Скласти інтелект-карту: «Чинники, що впливають на мовленнєвий розвиток дитини».

4. Аналіз ситуаційних завдань.

Приклад: Дитині 4 роки. Вона правильно вимовляє більшість звуків, користується простими та поширеними реченнями, але має труднощі у побудові зв'язних розповідей. Потрібно:

- визначити рівень мовленнєвого розвитку;
- встановити, чи відповідає він віковій нормі;
- запропонувати рекомендації щодо розвитку зв'язного мовлення.

5. Скласти схему: «Структура мовлення як психічної функції».

Питання для обговорення:

1. Чому мовлення вважається вищою психічною функцією?
2. Який зв'язок існує між мовленням і мисленням?
3. Яку роль відіграє спілкування у формуванні мовлення?
4. Які психічні процеси найбільше впливають на розвиток мовлення?
5. Що вивчає мовленнєвий онтогенез?
6. Які основні етапи мовленнєвого розвитку дитини?
7. Які мовленнєві досягнення характерні для дітей раннього віку?
8. Як формується словниковий запас дитини?
9. Які показники свідчать про готовність дитини до шкільного навчання?
10. Чому логопеду важливо знати вікові норми мовленнєвого розвитку?

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти хронологічну таблицю «Основні етапи мовленнєвого онтогенезу».

2. Підготувати добірку сучасних нормативних показників мовленнєвого розвитку дітей від народження до шести років.
3. Створити пам'ятку для батьків: «Як сприяти мовленнєвому розвитку дитини в домашніх умовах».
4. Підготувати глосарій основних понять теми (15-20 термінів).

Рекомендована література

Основна: [1], [2], [3], [5], [7].

Допоміжна: [6], [7], [9], [12].

Тема 4. Причини, механізми виникнення та класифікація порушень мовлення.

Лекційне заняття № 4 (2 години)

План

1. Поняття про мовленнєві порушення.
2. Етіологія порушень мовлення.
3. Біологічні чинники виникнення мовленнєвих порушень.
4. Соціально-психологічні чинники виникнення мовленнєвих порушень.
5. Поняття про механізми мовленнєвих порушень.
6. Первинні та вторинні порушення мовленнєвого розвитку.
7. Принципи класифікації порушень мовлення.
8. Клініко-педагогічна класифікація порушень мовлення.
9. Психолого-педагогічна класифікація порушень мовлення.
10. Значення класифікації порушень мовлення для логопедичної практики.

Теоретичний блок. Одним із найважливіших завдань логопедії є вивчення причин виникнення мовленнєвих порушень, механізмів їх формування та розроблення ефективних шляхів корекції. Розуміння етіології та патогенезу мовленнєвих розладів дозволяє логопеду правильно визначити структуру порушення, спрогнозувати його перебіг і спланувати корекційно-розвиткову роботу.

Порушення мовлення – це відхилення від мовленнєвої норми, що зумовлені певними причинами та перешкоджають повноцінному спілкуванню, навчанню, пізнавальному розвитку й соціальній адаптації особистості. На відміну від вікових особливостей мовленнєвого розвитку, мовленнєві порушення мають стійкий характер і потребують спеціально організованої допомоги.

Причини виникнення мовленнєвих порушень є різноманітними та часто мають комплексний характер. Сукупність причин, що зумовлюють виникнення порушень мовлення, називають етіологією. У сучасній

логопедії виділяють дві великі групи етіологічних чинників: біологічні та соціально-психологічні.

До біологічних чинників належать несприятливі впливи на організм дитини в пренатальному, натальному та постнатальному періодах розвитку. У пренатальному періоді негативний вплив можуть мати інфекційні захворювання матері, інтоксикації, хронічні соматичні захворювання, генетичні порушення, резус-конфлікт, вплив шкідливих екологічних факторів. Натальний період характеризується ризиком родових травм, асфіксії, внутрішньочерепних крововиливів та інших ускладнень пологів. У постнатальному періоді причинами мовленнєвих порушень можуть бути нейроінфекції, черепно-мозкові травми, порушення слуху, тяжкі соматичні захворювання та інші органічні ураження центральної нервової системи.

Важливу роль у виникненні мовленнєвих порушень відіграють соціально-психологічні чинники. До них належать дефіцит мовленнєвого спілкування, педагогічна занедбаність, несприятливі умови сімейного виховання, емоційна депривація, двомовність за відсутності достатніх умов для засвоєння мов, наслідування неправильної мовленнєвої моделі, психотравмувальні ситуації. Особливо небезпечним є поєднання біологічних та соціальних факторів, яке значно підвищує ризик виникнення складних мовленнєвих порушень.

Для розуміння сутності мовленнєвих порушень важливим є поняття механізму порушення. Під механізмом мовленнєвого порушення розуміють сукупність психофізіологічних процесів, які зумовлюють виникнення певного мовленнєвого дефекту. Один і той самий зовнішній прояв мовленнєвого порушення може мати різні механізми виникнення, що потребує диференційованого підходу до діагностики та корекції.

У структурі мовленнєвого дефекту виділяють первинні та вторинні порушення. Первинні порушення безпосередньо пов'язані з ураженням або недорозвитком певних мовленнєвих механізмів. Вторинні порушення виникають як наслідок первинного дефекту та можуть проявлятися у відставанні розвитку пізнавальної діяльності, труднощах комунікації, особливостях емоційно-вольової сфери та поведінки.

Для ефективної організації логопедичної допомоги необхідною є систематизація мовленнєвих порушень. Саме тому в логопедії використовуються різні класифікації, які дозволяють групувати порушення за спільними ознаками.

Однією з найпоширеніших є клініко-педагогічна класифікація, яка базується на врахуванні порушеної ланки мовленнєвої системи та механізму порушення. У межах цієї класифікації виділяють порушення усного та писемного мовлення.

До порушень усного мовлення належать:

- дислалія;
- ринолалія;

- дизартрія;
- алалія;
- афазія;
- заїкання;
- порушення голосу (дисфонія, афонія).

До порушень писемного мовлення належать:

- дислексія;
- дисграфія;

У практиці спеціальної освіти широко використовується також психолого-педагогічна класифікація мовленнєвих порушень. Вона орієнтована насамперед на організацію освітнього процесу та визначення напрямів корекційно-розвиткової роботи.

Відповідно до психолого-педагогічної класифікації виділяють:

- фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення;
- загальний недорозвиток мовлення;

Знання класифікацій мовленнєвих порушень має важливе значення для професійної діяльності логопеда. Воно дозволяє здійснювати диференційну діагностику, визначати структуру мовленнєвого дефекту, добирати адекватні методи корекційної роботи та організовувати міждисциплінарну взаємодію фахівців.

Таким чином, мовленнєві порушення є результатом складної взаємодії біологічних і соціальних чинників. Їх успішна діагностика та корекція потребують глибокого розуміння причин, механізмів виникнення та сучасних підходів до класифікації.

Практичне заняття № 4 (2 години)

Практичні завдання:

1. Заповнити таблицю: «Причини виникнення мовленнєвих порушень»

Група причин	Чинники	Можливі наслідки
Біологічні		
Соціально-психологічні		

2. Побудувати схему: «Структура мовленнєвого порушення: первинні та вторинні відхилення».
3. Робота в малих групах: Порівняти клініко-педагогічну та психолого-педагогічну класифікації мовленнєвих порушень. Результати оформити у вигляді порівняльної таблиці.
4. Аналіз ситуаційних завдань.

Ситуація 1. Дитина 5 років має нормальний слух та інтелект.

Спостерігаються численні заміни і спотворення звуків, труднощі фонематичного сприймання. Необхідно:

- визначити можливі причини порушення;
- встановити тип порушення;

- віднести його до відповідної класифікаційної групи.

Ситуація 2. У дитини 6 років спостерігається значне обмеження словникового запасу, порушення граматичної будови мовлення та труднощі побудови зв'язних висловлювань. Необхідно:

- проаналізувати структуру дефекту;
  - визначити можливі механізми порушення;
  - встановити належність до психолого-педагогічної класифікації.
5. Скласти узагальнювальну схему: «Сучасна класифікація порушень мовлення».

Питання для обговорення:

1. Що розуміють під мовленнєвим порушенням?
2. Які чинники належать до біологічних причин мовленнєвих порушень?
3. Які соціально-психологічні фактори можуть негативно впливати на мовленнєвий розвиток дитини?
4. Що таке механізм мовленнєвого порушення?
5. Чим відрізняються первинні та вторинні порушення?
6. Яке значення має раннє виявлення факторів ризику?
7. У чому полягають особливості клініко-педагогічної класифікації?
8. Які мовленнєві порушення належать до порушень усного мовлення?
9. Які порушення належать до розладів писемного мовлення?
10. Чим відрізняється психолого-педагогічна класифікація від клініко-педагогічної?
11. Яке практичне значення мають класифікації мовленнєвих порушень?
12. Чому для логопеда важливо визначати не лише прояви, а й механізми мовленнєвого порушення?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати порівняльну таблицю: «Клініко-педагогічна та психолого-педагогічна класифікації порушень мовлення».
2. Скласти схему: «Біологічні та соціально-психологічні причини мовленнєвих порушень».
3. Підготувати повідомлення на одну з тем: «Роль спадкових факторів у виникненні мовленнєвих порушень»; «Вплив сімейного середовища на мовленнєвий розвиток дитини»; «Первинні та вторинні порушення в структурі мовленнєвого дефекту».
4. Розробити пам'ятку для батьків: «Як попередити виникнення мовленнєвих порушень у дітей раннього віку».
5. Підготувати глосарій основних понять теми (15-20 термінів).

Рекомендована література

Основна: [2], [4], [5], [7], [8].

Допоміжна: [2], [6], [8], [9], [12].

Практичне заняття № 5 (2 години)

Вирішення практичних завдань:

1. Заповнити таблицю: «Класифікації порушень мовлення»

Класифікація	Основні групи порушень	Характеристика
Клініко-педагогічна		
Психолого-педагогічна		

2. Побудувати схему: «Структура мовленнєвого порушення». У схемі відобразити:

- первинний дефект;
- вторинні відхилення;
- вплив мовленнєвого порушення на пізнавальну діяльність;
- вплив мовленнєвого порушення на комунікативну діяльність.

3. Виконати вправу «Визнач вид порушення».

Студентам пропонуються короткі описи мовленнєвих проявів дітей.

Необхідно:

- визначити можливий вид мовленнєвого порушення;
- віднести його до відповідної класифікаційної групи;
- обґрунтувати свою відповідь.

4. Аналіз ситуаційних завдань.

Ситуація 1. Дитина 5 років має нормальний слух та інтелект. Спостерігаються заміни свистячих і шиплячих звуків, труднощі фонематичного сприймання, недостатньо сформовані навички звукового аналізу. Необхідно:

- визначити порушені компоненти мовлення;
- встановити можливий вид порушення;
- визначити місце порушення в класифікації.

Ситуація 2. Дитина 6 років має значні труднощі формування словникового запасу, граматичної будови мовлення та зв'язного висловлювання. Розуміння мовлення частково збережене. Необхідно:

- визначити структуру мовленнєвого порушення;
- встановити можливу групу порушень;
- визначити можливі вторинні труднощі навчання.

Ситуація 3. У дитини спостерігається порушення темпу, ритму та плавності мовлення у вигляді судомних запинок. Необхідно:

- визначити вид мовленнєвого порушення;
- охарактеризувати можливі механізми його виникнення;
- визначити можливі психологічні наслідки.

5. Робота в малих групах: Кожна група отримує одну з форм мовленнєвих порушень (дислалія, дизартрія, ринолалія, алалія, заїкання тощо) та готує коротку характеристику за планом:

- причини виникнення;
- основні симптоми;
- місце в класифікації;
- можливі вторинні порушення;
- напрями логопедичної роботи.

Результати презентуються та обговорюються в академічній групі.

Питання для обговорення:

1. Які принципи покладено в основу класифікації порушень мовлення?
2. У чому полягають особливості клініко-педагогічної класифікації?
3. Які переваги має психолого-педагогічна класифікація?
4. Чим відрізняються порушення усного та писемного мовлення?
5. Які мовленнєві порушення найчастіше трапляються у дітей дошкільного віку?
6. Що таке первинне порушення?
7. Які вторинні відхилення можуть виникати при мовленнєвих порушеннях?
8. Чому важливо визначати структуру мовленнєвого порушення?
9. Як класифікація допомагає організувати корекційну роботу?
10. Яке значення має міждисциплінарний підхід під час вивчення мовленнєвих порушень?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати порівняльну таблицю: «Клініко-педагогічна та психолого-педагогічна класифікації порушень мовлення».
2. Скласти узагальнювальну схему: «Система порушень мовлення в сучасній логопедії».
3. Підготувати повідомлення на одну з тем: «Структура мовленнєвого порушення», «Первинні та вторинні порушення мовленнєвого розвитку», «Значення класифікацій для логопедичної діагностики».
4. Розробити пам'ятку для педагогів: «Ознаки мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку».
5. Підготувати глосарій основних понять теми (15-20 термінів).

Рекомендована література

Основна: [2], [4], [5], [7], [8].

Допоміжна: [2], [10], [15].

Модуль II. Дислалія

Тема 5. Дислалія: поняття, етіологія та класифікація. Форми дислалії: функціональна та механічна дислалія.

Лекційне заняття № 5 (2 години)

План

1. Поняття про дислалію та її місце в структурі порушень мовлення.
2. Історія вивчення дислалії в логопедії.
3. Поширеність дислалії серед дітей.
4. Етіологія дислалії.
5. Біологічні та соціально-педагогічні чинники виникнення дислалії.
6. Форми дислалії: функціональна та механічна.
7. Класифікація функціональної дислалії.
8. Проста та складна дислалія.
9. Психолого-педагогічна характеристика дітей із дислалією.
10. Значення ранньої діагностики та корекції дислалії.

Теоретичний блок. Дислалія є одним із найбільш поширених порушень мовлення у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Вона характеризується неправильним відтворенням окремих звуків або груп звуків за умови нормального слуху, збереженої іннервації артикуляційного апарату та достатнього рівня інтелектуального розвитку. У структурі мовленнєвих порушень дислалія посідає провідне місце, що зумовлює особливу увагу до її вивчення в логопедичній практиці.

Термін «дислалія» походить від грецьких слів *dys* – порушення та *lalia* – мовлення. У сучасній логопедії дислалію визначають як порушення звуковимови, яке проявляється у спотворенні, заміні, змішуванні або пропуску звуків за відсутності органічних уражень центральної нервової системи та порушень слуху.

Проблема дислалії досліджувалася багатьма науковцями. Сучасні дослідження розглядають дислалію як багатофакторне порушення, що має різноманітні причини та механізми виникнення.

Причини виникнення дислалії можуть бути різними. Традиційно виділяють біологічні та соціально-педагогічні чинники. До біологічних належать недостатня сформованість артикуляційної моторики, особливості будови артикуляційного апарату, уповільнений розвиток мовленнєвих функцій. До соціально-педагогічних чинників відносять недостатнє мовленнєве спілкування, наслідування неправильної вимови дорослих, педагогічну занедбаність та несприятливе мовленнєве середовище.

Залежно від причин виникнення виділяють механічну та функціональну дислалію.

Механічна дислалія виникає внаслідок анатомічних дефектів периферичного мовленнєвого апарату. До таких дефектів належать аномалії прикусу, коротка під'язикова вуздечка, неправильна будова зубощелепної системи, дефекти піднебіння або язика. За наявності таких особливостей дитина фізично не може правильно виконати артикуляційні рухи, необхідні для вимови певних звуків.

Функціональна дислалія виникає за відсутності анатомічних дефектів артикуляційного апарату. Її причинами найчастіше є недостатня сформованість фонематичних процесів, несформованість артикуляційних навичок або несприятливі умови мовленнєвого розвитку.

У структурі функціональної дислалії виділяють:

- акустико-фонематичну;
- артикуляторно-фонематичну;
- артикуляторно-фонетичну форми.

За кількістю порушених звуків розрізняють просту та складну дислалію. При простій дислалії порушується вимова однієї групи звуків, при складній – двох і більше груп.

Діти з дислалією здебільшого мають збережений інтелектуальний розвиток, однак труднощі звуковимови можуть негативно впливати на комунікативну діяльність, формування фонематичних процесів, готовність до навчання грамоти та успішність шкільного навчання.

Своєчасне виявлення дислалії та проведення корекційної роботи сприяють попередженню вторинних порушень і забезпечують успішний мовленнєвий розвиток дитини.

Практичне заняття № 6 (2 години)

Вирішення практичних завдань:

1. Заповнити таблицю: «Порівняльна характеристика форм дислалії»

Критерій порівняння Функціональна дислалія Механічна дислалія

Причини виникнення

Особливості прояву

Діагностика

Корекційна робота

2. Робота з кейсами.

Кейс 1. У дитини 5 років спостерігається міжзубна вимова свистячих звуків. Під час стоматологічного огляду виявлено відкритий прикус.

Завдання:

- визначити форму дислалії;
- встановити причину порушення;
- окреслити напрями корекційної роботи.

Кейс 2. Дитина 6 років замінює звук [р] на [л]. Будова артикуляційного апарату відповідає нормі, слух збережений. Завдання:

- визначити форму дислалії;
- припустити механізм порушення;
- запропонувати шляхи корекції.

Кейс 3. Дитина 5 років неправильно вимовляє шиплячі звуки. Виявлено коротку під'язикову вуздечку. Завдання:

- визначити форму дислалії;
  - пояснити механізм виникнення порушення;
  - визначити спеціалістів, яких необхідно залучити до роботи.
3. Робота в групах: Скласти інтелект-карту: «Причини виникнення дислалії».
  4. Міні-дослідження. Проаналізувати літературні джерела та визначити, які фактори найчастіше спричиняють дислалію у дітей дошкільного віку.

Питання для обговорення

1. Що таке дислалія?
2. Які ознаки є характерними для дислалії?
3. Які чинники можуть спричинити виникнення дислалії?
4. Чим відрізняється механічна дислалія від функціональної?
5. Які анатомічні особливості можуть бути причиною механічної дислалії?
6. Які форми функціональної дислалії виділяють у логопедії?
7. Які труднощі можуть виникати у дітей із дислалією під час навчання грамоти?
8. Чому важливо своєчасно виявляти порушення звуковимови?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати схему: «Класифікація дислалії».
2. Скласти порівняльну таблицю: «Функціональна та механічна дислалія».
3. Підготувати повідомлення на одну з тем: «Сучасні погляди на етіологію дислалії», «Роль сім'ї у формуванні правильної звуковимови», «Вплив мовленнєвого середовища на розвиток дитини».
4. Розробити пам'ятку для батьків: «Як вчасно помітити порушення звуковимови у дитини».
5. Підготувати глосарій основних понять теми (15-20 термінів).

Рекомендована література

Основна: [2], [4], [5], [6], [7].

Допоміжна: [10], [13], [14].

Тема 6. Характеристика порушень звуковимови при дислалії.
Лекційне заняття № 6 (2 години)

План

1. Поняття про порушення звуковимови.
2. Основні форми порушень звуковимови при дислалії.
3. Спотворення звуків та їх характеристика.
4. Заміни звуків та причини їх виникнення.
5. Змішування звуків у мовленні дітей.
6. Пропуски звуків та особливості їх прояву.
7. Мономорфна та поліморфна дислалія.
8. Порушення вимови свистячих, шиплячих, сонорних та задньоязикових звуків.
9. Вплив порушень звуковимови на розвиток фонематичних процесів.
10. Значення правильної диференціальної діагностики порушень звуковимови.

Теоретичний блок. Дислалія проявляється насамперед у порушеннях звуковимови. При цьому можуть страждати окремі звуки, групи звуків або кілька фонетичних груп одночасно. Порушення звуковимови можуть мати різний характер і по-різному впливати на формування мовленнєвої діяльності дитини.

У логопедії виділяють чотири основні форми порушень звуковимови: спотворення, заміни, змішування та пропуски звуків.

Спотворення звуків полягає у неправильній вимові звука, коли він не відповідає фонетичній системі рідної мови. При цьому дитина вимовляє звук, який відсутній у мовній системі. Наприклад, міжзубна або бокова вимова свистячих і шиплячих звуків.

Заміна звуків характеризується тим, що дитина постійно замінює один звук іншим. Наприклад, звук [Р] замінюється на [Л], [Ш] – на [С], [Ж] – на [З]. Заміни часто пов'язані з недостатнім розвитком фонематичного сприймання або труднощами артикуляції.

Змішування звуків проявляється в тому, що дитина може правильно вимовляти звук ізольовано або в окремих словах, але під час спонтанного мовлення використовує його нестійко, чергуючи з іншим звуком.

Пропуски звуків полягають у тому, що дитина не вимовляє окремі звуки в словах. Наприклад, слово «риба» може вимовлятися як «иба», а «рука» як «ука».

Залежно від кількості порушених звуків розрізняють мономорфну та поліморфну дислалію.

Мономорфна дислалія характеризується порушенням однієї фонетичної групи звуків. Наприклад, лише свистячих або лише сонорних.

Поліморфна дислалія проявляється порушенням двох і більше фонетичних груп звуків і є більш складною за структурою.

Особливе місце у вивченні дислалії займає характеристика окремих груп порушень звуковимови.

Порушення вимови свистячих звуків ([С], [З], [Ц]) називають сигматизмом. Найчастіше зустрічаються міжзубний, боковий, губно-зубний та носовий сигматизм.

Порушення вимови шиплячих звуків ([Ш], [Ж], [Ч], [ДЖ]) також належать до групи сигматизмів і мають подібні механізми виникнення.

Порушення вимови звука [Р] називають ротацізмом, а його заміни – параротацізмом.

Порушення вимови звука [Л] називають ламбдацізмом, а його заміни – параламбдацізмом.

Порушення вимови задньоязикових звуків [К], [Г], [Х] називають відповідно капацізмом, гамацізмом та хітацізмом.

Порушення звуковимови негативно впливають не лише на усне мовлення, а й на розвиток фонематичного слуху, навичок звукового аналізу та синтезу. У майбутньому це може спричинити труднощі під час навчання читання та письма.

Для ефективної логопедичної роботи важливим є правильне визначення характеру порушення звуковимови, його механізмів та структури. Саме від цього залежить вибір методів корекційного впливу та прогноз результатів логопедичної роботи.

Практичне заняття № 7 (2 години)

Практичні завдання:

1. Заповнити таблицю: «Основні форми порушень звуковимови»

Вид порушення	Характеристика	Приклад
Спотворення		
Заміна		
Змішування		
Пропуск		

2. Визначити вид порушення звуковимови.

Приклади:

- «сапка» замість «шапка»;
- «йиба» замість «риба»;
- «ука» замість «рука»;
- міжзубна вимова звука [с];
- нестійке використання звуків [с] і [ш] у мовленні.

3. Робота в групах.

Створити кластер:

«Порушення звуковимови при дислалії».

4. Розв'язання ситуаційних завдань.

Ситуація 1. Дитина 6 років правильно вимовляє звук [Р] ізольовано, але в словах часто замінює його на [Л]. Визначити:

- характер порушення;
- можливий механізм;
- напрям корекційної роботи.

Ситуація 2. У дитини спостерігається міжзубна вимова свистячих звуків.

Визначити:

- вид порушення;
- можливі причини;
- форму дислалії.

Ситуація 3. Дитина не вимовляє звук [Л] у словах. Визначити:

- тип порушення;
- можливі труднощі у подальшому навчанні.

5. Скласти схему: «Мономорфна та поліморфна дислалія».

Питання для обговорення:

1. Які основні форми порушень звуковимови виділяють у логопедії?
2. Чим відрізняється заміна звука від його спотворення?
3. Що таке змішування звуків?
4. Які причини можуть призводити до пропусків звуків?
5. Чим відрізняється мономорфна дислалія від поліморфної?
6. Що таке сигматизм?
7. Що таке ротацізм і параротацізм?
8. Які наслідки можуть мати порушення звуковимови для шкільного навчання?
9. Чому важливо визначати механізм порушення звуковимови?
10. Які труднощі можуть виникати під час диференціальної діагностики дислалії?
- 11.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти порівняльну таблицю: «Основні види порушень звуковимови».
2. Підготувати схему: «Класифікація порушень звуковимови при дислалії».
3. Підготувати повідомлення на одну з тем: «Сигматизм та його види», «Ротацізм і шляхи його подолання», «Вплив порушень звуковимови на формування навичок читання і письма».
4. Розробити пам'ятку для батьків: «Коли необхідно звернутися до логопеда через порушення звуковимови?»
5. Підготувати глосарій основних понять теми (15-20 термінів).

Рекомендована література

Основна: [2], [6], [7], [8].

Допоміжна: [10], [11], [13], [14].

Тема 7. Обстеження дітей із дислалією. Логопедична діагностика порушень звуковимови.

Лекційне заняття № 7 (2 години)

План

1. Значення логопедичного обстеження в системі корекційної роботи.
2. Мета, завдання та принципи логопедичного обстеження дітей із дислалією.
3. Етапи логопедичного обстеження.
4. Збір анамнестичних даних та вивчення документації.
5. Обстеження будови та функцій артикуляційного апарату.
6. Дослідження стану звуковимови.
7. Обстеження фонематичного сприймання та фонематичних процесів.
8. Аналіз результатів обстеження.
9. Складання логопедичного висновку.
10. Значення диференціальної діагностики при дислалії.

Теоретичний блок. Ефективність логопедичної роботи значною мірою залежить від якості проведеного обстеження. Логопедичне обстеження є початковим і обов'язковим етапом корекційно-розвиткової роботи, оскільки дозволяє визначити особливості мовленнєвого розвитку дитини, структуру мовленнєвого порушення, його причини та механізми.

Основною метою логопедичного обстеження є встановлення логопедичного висновку та визначення напрямів подальшої корекційної роботи. Під час обстеження логопед не лише фіксує мовленнєві помилки, а й аналізує їх походження, стійкість та вплив на загальний мовленнєвий розвиток дитини.

Логопедичне обстеження ґрунтується на принципах комплексності, системності, індивідуального підходу, розвитку та діяльнісного підходу. Важливим є врахування вікових особливостей дитини та взаємозв'язку мовленнєвих і немовленнєвих функцій.

Традиційно виділяють кілька етапів логопедичного обстеження:

- збір анамнестичних даних;
- вивчення медичної та педагогічної документації;
- обстеження артикуляційного апарату;
- дослідження звуковимови;
- вивчення фонематичних процесів;
- аналіз отриманих результатів;
- формулювання логопедичного висновку.

Під час збору анамнезу логопед з'ясовує особливості перебігу вагітності та пологів, раннього психофізичного розвитку дитини, терміни появи мовлення, перенесені захворювання та умови сімейного виховання.

Важливим компонентом обстеження є дослідження будови артикуляційного апарату. Логопед оцінює стан губ, язика, зубів, прикусу, піднебіння, під'язикової вуздечки та інших органів артикуляції. Особлива увага приділяється можливим анатомічним особливостям, які можуть впливати на формування правильної звуковимови.

Під час дослідження моторики артикуляційного апарату визначаються рухливість, координація, точність і переключення артикуляційних рухів.

Наступним етапом є обстеження звуковимови. Для цього використовуються спеціальні мовленнєві матеріали, що дозволяють оцінити вимову звуків у різних позиціях: ізольовано, у складах, словах, реченнях та спонтанному мовленні.

Особливе значення має вивчення фонематичного сприймання. Логопед перевіряє здатність дитини розрізняти близькі за звучанням фонеми, визначати місце звука в слові, виконувати звуковий аналіз та синтез.

На основі результатів обстеження визначається структура мовленнєвого порушення та формулюється логопедичний висновок. У висновку зазначаються форма дислалії, особливості звуковимови, стан фонематичних процесів та основні напрями корекційної роботи.

Важливою складовою діагностики є диференціація дислалії від інших мовленнєвих порушень, насамперед дизартрії, ринолалії та фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення. Це забезпечує правильний вибір корекційних методів та прогнозування результатів логопедичної допомоги.

Практичне заняття № 8 (2 години)

Практичні завдання:

1. Заповнити таблицю: «Етапи логопедичного обстеження»

Етап	Мета	Методи
Збір анамнезу		
Обстеження артикуляційного апарату		
Дослідження звуковимови		
Дослідження фонематичних процесів		
Формулювання висновку		

Тренінг:

1. Розробити алгоритм логопедичного обстеження дитини з дислалією.
2. Робота в парах. Один студент виконує роль логопеда, інший – роль батьків дитини. Завдання:
  - провести опитування щодо анамнезу;
  - визначити важливі для діагностики відомості;
  - скласти короткий протокол бесіди.
3. Аналіз логопедичних висновків. Студентам пропонуються готові приклади висновків. Необхідно:
  - визначити сильні та слабкі сторони оформлення;

- оцінити повноту діагностичних даних;
  - запропонувати уточнення.
4. Розв'язання ситуаційних завдань.

Ситуація. У дитини спостерігається міжзубна вимова свистячих звуків, недостатня рухливість язика та труднощі фонематичного розрізнення звуків [с] – [ш]. Необхідно:

- визначити послідовність обстеження;
- підібрати діагностичні методики;
- сформулювати попередній висновок.

Питання для обговорення:

1. Яка мета логопедичного обстеження?
2. Які принципи лежать в основі логопедичної діагностики?
3. Які відомості необхідно зібрати під час анамнезу?
4. Чому важливо досліджувати будову артикуляційного апарату?
5. Які методи використовуються для оцінювання звуковимови?
6. Як перевіряється стан фонематичного сприймання?
7. Що повинно бути відображено в логопедичному висновку?
8. Чому необхідно проводити диференціальну діагностику?
9. Які труднощі можуть виникати під час обстеження дітей дошкільного віку?
10. Яке значення має діагностика для планування корекційної роботи?

Лабораторне заняття № 1 (2 години)

Тема: Дослідження будови та функцій артикуляційного апарату.

Лабораторні завдання

1. Вивчити карту логопедичного обстеження артикуляційного апарату.
2. Провести аналіз будови органів артикуляції за схемами та фотоматеріалами.
3. Заповнити протокол обстеження артикуляційного апарату.
4. Визначити можливі порушення звуковимови за наявності:
  - короткої під'язикової вуздечки;
  - відкритого прикусу;
  - прогнатії;
  - прогенії;
  - високого піднебіння;
  - аномалій зубного ряду.
5. Скласти висновок про можливий вплив анатомічних особливостей на формування звуковимови.

Звіт повинен містити:

- мету роботи;
- опис досліджуваних структур;
- результати аналізу;

- висновки.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати схему: «Структура логопедичного обстеження дітей із дислалією».
2. Розробити перелік запитань для збору анамнезу під час первинного логопедичного обстеження.
3. Підготувати повідомлення на одну з тем: «Сучасні методики логопедичної діагностики», «Значення фонематичного сприймання у формуванні правильної звуковимови», «Диференціальна діагностика дислалії та дизартрії».
4. Скласти карту обстеження дитини з дислалією.
5. Підготувати глосарій основних термінів теми (15-20 понять).

Рекомендована література

Основна: [4], [6], [7].

Допоміжна: [3], [10], [15].

Тема 8. Основні напрями та етапи логопедичної роботи при дислалії. Профілактика порушень звуковимови.

Лекційне заняття № 8 (2 години)

План

1. Основні завдання логопедичної роботи при дислалії.
2. Принципи корекції порушень звуковимови.
3. Етапи логопедичної роботи при дислалії.
4. Підготовчий етап корекційної роботи.
5. Постановка звуків: методи та прийоми.
6. Автоматизація звуків у мовленні.
7. Диференціація звуків.
8. Особливості корекційної роботи при різних формах дислалії.
9. Профілактика порушень звуковимови.
10. Взаємодія логопеда, батьків та педагогів у процесі корекційної роботи.

Теоретичний блок. Корекція дислалії є одним із найважливіших напрямів логопедичної роботи. Її метою є формування правильної звуковимови, розвиток фонематичних процесів та попередження вторинних труднощів навчання і спілкування. Ефективність корекційного впливу залежить від своєчасності діагностики, правильного визначення форми порушення та систематичності логопедичної роботи.

Корекційна робота при дислалії базується на принципах системності, індивідуального підходу, комплексності, послідовності, доступності та активної участі дитини в освітньо-корекційному процесі. Логопед повинен

враховувати вік дитини, особливості її мовленнєвого розвитку та механізми порушення звуковимови.

Традиційно в логопедії виділяють чотири основні етапи корекційної роботи при дислалії:

1. Підготовчий етап.
2. Етап постановки звука.
3. Етап автоматизації звука.
4. Етап диференціації звуків.

Підготовчий етап спрямований на створення передумов для правильної вимови звуків. На цьому етапі здійснюється розвиток артикуляційної моторики, мовленнєвого дихання, голосу, дрібної моторики, фонематичного сприймання та слухової уваги. Значна увага приділяється виконанню артикуляційної гімнастики та спеціальних вправ для формування необхідних артикуляційних укладів.

Постановка звука є центральним етапом корекційної роботи. Її метою є формування правильної артикуляції конкретного звука. У логопедичній практиці використовуються різні способи постановки звуків:

- за наслідуванням;
- механічний спосіб;
- змішаний спосіб;
- постановка від опорного звука.

Вибір методу залежить від характеру порушення та індивідуальних особливостей дитини.

Після отримання правильної вимови ізольованого звука розпочинається етап автоматизації. Його метою є закріплення правильної вимови у різних мовленнєвих ситуаціях. Автоматизація здійснюється послідовно:

- у складах;
- словах;
- словосполученнях;
- реченнях;
- зв'язному мовленні.

Наступним етапом є диференціація звуків. Вона необхідна тоді, коли дитина змішує звуки, близькі за артикуляцією або акустичними ознаками. Диференціація спрямована на формування стійкого розрізнення звуків у сприйманні та вимові.

Особливості корекційної роботи залежать від форми дислалії. При функціональній дислалії основна увага приділяється розвитку фонематичних процесів та формуванню правильних артикуляційних навичок. При механічній дислалії корекційна робота часто поєднується з медичним або ортодонтичним втручанням.

Важливим напрямом діяльності логопеда є профілактика порушень звуковимови. Профілактична робота включає:

- інформування батьків про закономірності мовленнєвого розвитку;

- раннє виявлення факторів ризику;
- розвиток мовленнєвого середовища;
- формування правильної мовленнєвої моделі;
- профілактику анатомічних та функціональних порушень артикуляційного апарату.

Ефективність логопедичної допомоги значною мірою залежить від співпраці логопеда, батьків, педагогів та інших фахівців. Саме комплексний підхід забезпечує успішне подолання порушень звуковимови та гармонійний розвиток дитини.

Практичне заняття № 9 (2 години)

Практичні завдання:

1. Заповнити таблицю: «Етапи логопедичної роботи при дислалії»

Етап	Мета	Основні завдання	Методи роботи
Підготовчий			
Постановка звука			
Автоматизація			
Диференціація			

Тренінг:

2. Робота в групах. Розробити фрагмент індивідуального плану корекційної роботи для дитини із:

- сигматизмом;
- ротацизмом;
- ламбдацизмом.

3. Практична вправа. Добрати вправи для:

- розвитку артикуляційної моторики;
- розвитку мовленнєвого дихання;
- розвитку фонематичного сприймання.

4. Аналіз ситуацій.

Ситуація 1. Дитина правильно вимовляє звук [Р] ізольовано, але не використовує його у словах. Визначити:

- етап корекційної роботи;
- необхідні вправи;
- можливі труднощі.

Ситуація 2. Дитина змішує звуки [С] та [Ш]. Визначити:

- етап корекції;
- напрям роботи;
- дидактичні вправи.

Питання для обговорення:

1. Які основні етапи корекційної роботи при дислалії?
2. Чому підготовчий етап є важливим?

3. Які способи постановки звуків використовуються в логопедичній практиці?
4. У чому полягає відмінність між автоматизацією та диференціацією звуків?
5. Як організовується профілактична робота з батьками?
6. Які чинники впливають на ефективність корекційної роботи?
7. Які особливості корекції механічної дислалії?

Лабораторне заняття № 2 (2 години)

Тема: Добір вправ для розвитку артикуляційної моторики та мовленнєвого дихання.

Лабораторні завдання:

1. Проаналізувати комплекси артикуляційної гімнастики.
2. Заповнити таблицю: «Артикуляційні вправи та їх призначення»

Назва вправи	Орган артикуляції	Мета
--------------	-------------------	------

3. Дібрати вправи для розвитку:
  - рухливості язика;
  - рухливості губ;
  - сили та тривалості видиху;
  - координації артикуляційних рухів.
4. Розробити міні-комплекс артикуляційної гімнастики для підготовки до постановки звуків [Р], [Л], [С].
5. Оформити висновок щодо значення підготовчого етапу в корекції дислалії.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти схему: «Етапи логопедичної роботи при дислалії».
2. Підготувати повідомлення на одну з тем: «Методи постановки звуків у логопедичній практиці», «Роль артикуляційної гімнастики у корекції дислалії», «Профілактика порушень звуковимови у дітей дошкільного віку».
3. Розробити пам'ятку для батьків: «Як допомогти дитині закріпити правильну вимову звуків удома».
4. Скласти добірку з 10 вправ для розвитку мовленнєвого дихання.

Рекомендована література

Основна: [2], [4], [6], [7].

Допоміжна: [11], [13], [14], [15].

Практичне заняття № 10 (2 години)

Тема: Дослідження стану звуковимови та фонематичних процесів.

Практичні завдання:

1. Заповнити таблицю «Методики обстеження звуковимови»

Компонент обстеження	Мета	Діагностичний матеріал
Звуковимова		
Фонематичне сприймання		
Фонематичний аналіз		
Фонематичний синтез		

Практикум:

1. Розробити мовленнєвий матеріал для перевірки вимови:
  - свистячих звуків;
  - шиплячих звуків;
  - сонорних звуків.
2. Проаналізувати результати обстеження дитини та визначити:
  - порушені звуки;
  - характер порушення;
  - можливі труднощі фонематичного розвитку.
4. Скласти фрагмент логопедичного протоколу обстеження.

Питання для обговорення:

1. Що включає обстеження звуковимови?
2. Як перевіряють фонематичне сприймання?
3. Які труднощі можуть виникати під час діагностики дітей дошкільного віку?
4. Яке значення має комплексний підхід до обстеження?

Завдання для самостійної роботи

1. Розробити картотеку діагностичних завдань для дослідження звуковимови.
2. Підготувати схему обстеження фонематичних процесів.

Практичне заняття № 11 (2 години)

Тема: Складання логопедичного висновку за результатами обстеження.

Практичні завдання:

1. Проаналізувати зразки логопедичних висновків. Визначити:
  - правильність формулювання;
  - повноту опису;
  - відповідність результатам обстеження.

Рольова гра: «Логопедичний консилиум»

Учасники виконують ролі: логопеда, вихователя, психолога, батьків дитини. Завдання: представити результати обстеження та обґрунтувати висновок.

Завдання:

- скласти логопедичний висновок за запропонованим кейсом.
- визначити напрями корекційної роботи.

Питання для обговорення:

1. Які компоненти має містити логопедичний висновок?
2. Яких помилок слід уникати під час його оформлення?
3. Як формулювати рекомендації для батьків?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати шаблон логопедичного висновку.
2. Скласти рекомендації для педагогів та батьків за результатами обстеження

Практичне заняття № 12 (2 години)

Тема: Добір вправ для розвитку артикуляційної моторики та мовленнєвого дихання.

Практичні завдання:

1. Заповнити таблицю «Завдання підготовчого етапу корекції дислалії».
2. Провести аналіз комплексів артикуляційної гімнастики та визначити їх корекційну спрямованість.

Тренінг-практикум:

3. Розробити комплекс артикуляційних вправ для постановки:
  - свистячих звуків;
  - шиплячих звуків;
  - сонорних звуків.
1. Дібрати вправи для розвитку:
  - мовленнєвого дихання;
  - сили повітряного струменя;
  - тривалості видиху;
  - координації дихання та фонації.
2. Скласти картотеку вправ для розвитку артикуляційної моторики.
3. Розробити фрагмент індивідуального заняття підготовчого етапу для дитини із сигматизмом або ротацізмом.

Питання для обговорення:

1. Яке місце займає підготовчий етап у системі корекції дислалії?
2. Які передумови необхідно сформулювати перед постановкою звука?
3. Які критерії добору артикуляційних вправ?

4. Які помилки найчастіше допускаються під час проведення артикуляційної гімнастики?
5. Як визначити готовність дитини до постановки звука?
6. Яка роль мовленнєвого дихання у формуванні правильної звуковимови?
7. Чим відрізняється фізіологічне та мовленнєве дихання?
8. Які вправи найбільш ефективні для розвитку повітряного струменя?
9. Як враховувати вікові особливості дітей під час добору вправ?
10. Які сучасні ігрові технології можуть використовуватися на підготовчому етапі?
11. Які труднощі можуть виникати під час розвитку артикуляційної моторики?
12. Чому важливо залучати батьків до виконання вправ удома?

Завдання для самостійної роботи

1. Розробити картотеку з 20 артикуляційних вправ для різних груп звуків.
2. Підготувати добірку з 15 вправ для розвитку мовленнєвого дихання.
3. Створити пам'ятку для батьків «Артикуляційна гімнастика в домашніх умовах».
4. Підготувати презентацію «Підготовчий етап корекції дислалії».
5. Розробити конспект індивідуального заняття з розвитку артикуляційної моторики.
6. Підготувати глосарій основних понять теми.

Практичне заняття № 13 (2 години)

Тема: Методи постановки звуків при дислалії.

Практикум «Логопедична майстерня»

1. Заповнити таблицю «Методи постановки звуків».
2. Порівняти способи постановки:
  - за наслідуванням;
  - механічний;
  - змішаний;
  - від опорного звука.
3. Розробити алгоритм постановки:
  - звука [С];
  - звука [Л];
  - звука [Р].
4. Проаналізувати відеофрагменти логопедичних занять та визначити використані методи постановки звуків.
5. Скласти фрагмент індивідуального заняття з постановки одного із порушених звуків.
6. Провести моделювання логопедичного заняття в парах.

Питання для обговорення:

1. Які завдання вирішуються на етапі постановки звука?
2. Від чого залежить вибір методу постановки?
3. У яких випадках доцільно використовувати механічний спосіб?
4. Які переваги має постановка за наслідуванням?
5. Що таке опорний звук?
6. Які труднощі виникають під час постановки сонорних звуків?
7. Чому звук [р] вважається одним із найскладніших для постановки?
8. Які допоміжні засоби використовуються під час постановки звуків?
9. Які критерії свідчать про успішну постановку звука?
10. Яких професійних помилок необхідно уникати логопеду?
11. Як підтримувати мотивацію дитини на цьому етапі роботи?
12. Які особливості постановки звуків у дітей різного віку?
- 13.

Завдання для самостійної роботи

1. Розробити алгоритм постановки одного із сонорних звуків.
2. Підготувати порівняльну характеристику методів постановки звуків.
3. Розробити конспект індивідуального заняття з постановки конкретного звука.
4. Підготувати відеоаналіз або письмовий аналіз логопедичного заняття.
5. Створити методичну пам'ятку «Методи постановки звуків у логопедичній практиці».
6. Підготувати презентацію «Сучасні технології постановки звуків».

Практичне заняття № 14 (2 години)

Тема: Автоматизація та диференціація звуків у мовленні дітей.

Практичні завдання

1. Побудувати схему етапів автоматизації звука.
2. Дібрати мовленнєвий матеріал для автоматизації:
  - у складах;
  - словах;
  - словосполученнях;
  - реченнях;
  - зв'язному мовленні.
3. Розробити вправи для диференціації звуків:
  - [С] – [Ш];
  - [З] – [Ж];
  - [Л] – [Р].
4. Розв'язати кейси щодо труднощів автоматизації звуків.
5. Розробити дидактичну гру для автоматизації або диференціації звуків.
6. Створити фрагмент логопедичного заняття на етапі автоматизації.

Питання для обговорення:

1. У чому полягає мета автоматизації звука?
2. Чому автоматизація є найдовшим етапом корекції?
3. Якої послідовності необхідно дотримуватися під час автоматизації?
4. Що таке диференціація звуків?
5. Коли необхідно розпочинати диференціацію?
6. Які труднощі найчастіше виникають під час автоматизації?
7. Як запобігти поверненню неправильної вимови?
8. Яку роль відіграють батьки на цьому етапі?
9. Які ігрові технології сприяють автоматизації звуків?
10. Як оцінити результативність автоматизації?
11. Чим відрізняється автоматизація від закріплення навички?
12. Які особливості автоматизації звуків у дітей молодшого шкільного віку?

Завдання для самостійної роботи

1. Створити картотеку чистомовок для автоматизації різних груп звуків.
2. Розробити 10 вправ для диференціації звуків.
3. Підготувати збірник мовленнєвого матеріалу для автоматизації звука [p].
4. Розробити логопедичну гру для автоматизації звуків.
5. Створити пам'ятку для батьків «Закріплення правильної вимови вдома».
6. Підготувати презентацію «Автоматизація та диференціація звуків як етапи логопедичної роботи».

Практичне заняття № 15 (2 години)

Тема: Профілактика порушень звуковимови та консультативна робота логопеда з батьками і педагогами.

Практичні завдання

1. Розробити профілактичний проєкт для закладу дошкільної освіти.
2. Створити інформаційний буклет: «Профілактика порушень звуковимови у дітей дошкільного віку».
3. Провести рольову гру: «Консультація батьків дитини з дислалією».
4. Розробити рекомендації для педагогів щодо формування правильної звуковимови.
5. Підготувати сценарій батьківських зборів на тему мовленнєвого розвитку дітей.
6. Розробити систему профілактичних заходів для різних вікових груп дітей.

Питання для обговорення:

1. Що включає первинна, вторинна та третинна профілактика мовленнєвих порушень?
2. Які чинники ризику виникнення дислалії можна попередити?
3. Яка роль сім'ї у профілактиці порушень звуковимови?
4. Як мовленнєве середовище впливає на формування правильної вимови?
5. Які форми співпраці логопеда з батьками є найбільш ефективними?
6. Як організувати консультативну роботу в закладі освіти?
7. Які труднощі виникають під час взаємодії з батьками?
8. Як мотивувати батьків до участі в корекційному процесі?
9. Які сучасні цифрові ресурси можуть використовуватися у профілактичній роботі?
10. Які ознаки свідчать про необхідність направлення дитини до логопеда?
11. Яке значення має раннє виявлення порушень звуковимови?
12. Як оцінити ефективність профілактичної роботи?

Завдання для самостійної роботи

1. Розробити буклет для батьків «Профілактика дислалії в домашніх умовах».
2. Створити консультацію для вихователів ЗДО щодо розвитку звукової культури мовлення.
3. Підготувати презентацію «Профілактика порушень звуковимови в системі роботи логопеда».
4. Розробити план просвітницького заходу для батьків.
5. Підготувати добірку вправ для профілактики порушень звуковимови у дітей раннього віку.
6. Написати есе на тему: «Профілактична діяльність логопеда як умова попередження мовленнєвих порушень».
7. Створити портфоліо профілактичних матеріалів для роботи з батьками та педагогами.

Лабораторне заняття № 3 (2 години)

Тема: Вивчення фонематичного сприймання та фонематичних процесів у дітей із дислалією.

Лабораторні завдання:

Завдання 1. Опрацювати карту обстеження фонематичних процесів та визначити її основні структурні компоненти.

Завдання 2. Заповнити таблицю: «**Методи дослідження фонематичних процесів**»

Фонематичний процес	Діагностичні завдання	Очікувані результати
Фонематичне сприймання		

Фонематичний процес   Діагностичні завдання   Очікувані результати

Фонематичний аналіз

Фонематичний синтез

Фонематичні уявлення

Завдання 3. Підібрати діагностичний матеріал для обстеження диференціації звуків:

- [С] – [Ш];
- [З] – [Ж];
- [Л] – [Р];
- [Т] – [К].

Завдання 4. Провести аналіз запропонованих протоколів обстеження дітей. Визначити:

- рівень розвитку фонематичних процесів;
- можливі труднощі звуковимови;
- ризики виникнення порушень письма та читання.

Завдання 5. На основі отриманих даних сформулювати короткий логопедичний висновок щодо стану фонематичних процесів.

Оформлення звіту

Звіт повинен містити:

1. Тему роботи.
2. Мету роботи.
3. Заповнені таблиці.
4. Діагностичний матеріал.
5. Аналіз результатів.
6. Логопедичний висновок.
7. Загальні висновки.

Контрольні запитання:

1. Що таке фонематичне сприймання?
2. Чим відрізняються фонематичний слух і фонематичне сприймання?
3. Які фонематичні процеси вивчаються під час логопедичного обстеження?
4. Яке значення має розвиток фонематичного аналізу?
5. Як недостатність фонематичних процесів впливає на мовленнєвий розвиток?
6. Які труднощі можуть виникати під час навчання грамоти?
7. Які методики використовуються для дослідження фонематичного сприймання?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати добірку діагностичних завдань для обстеження фонематичного сприймання.
2. Розробити вправи для розвитку фонематичного аналізу та синтезу.
3. Створити картотеку ігор для розвитку фонематичних процесів.
4. Підготувати глосарій основних понять теми.

Лабораторне заняття № 4 (2 години)

Тема: Аналіз логопедичної документації та складання логопедичного висновку при дислалії.

Лабораторні завдання:

Завдання 1. Ознайомитися із зразками логопедичної документації та визначити їх призначення.

Завдання 2. Заповнити таблицю: «Документація логопеда»

Назва документа	Мета ведення	Основний зміст
Мовленнєва картка		
Протокол обстеження		
Логопедичний висновок		
Індивідуальний план роботи		

Завдання 3. Проаналізувати результати логопедичного обстеження умовної дитини. Визначити:

- особливості звуковимови;
- стан артикуляційного апарату;
- рівень розвитку фонематичних процесів;
- форму дислалії.

Завдання 4. Скласти логопедичний висновок на основі запропонованих результатів обстеження.

У висновку необхідно зазначити:

- форму дислалії;
- особливості порушення звуковимови;
- стан фонематичних процесів;
- рекомендації щодо корекційної роботи.

Завдання 5. Розробити фрагмент індивідуального плану корекційно-розвиткової роботи.

План повинен містити:

- мету роботи;
- основні завдання;
- напрями корекції;
- очікувані результати.

Оформлення звіту

Звіт повинен містити:

1. Тему роботи.

2. Мету роботи.
3. Заповнені таблиці.
4. Аналіз логопедичної документації.
5. Логопедичний висновок.
6. Фрагмент індивідуального плану корекційної роботи.
7. Загальні висновки.

Контрольні запитання:

1. Які основні види логопедичної документації використовуються у практичній діяльності логопеда?
2. Яке значення має логопедичний висновок?
3. Які відомості повинні міститися у мовленнєвій картці?
4. Як формулюється логопедичний діагноз?
5. Які компоненти необхідно врахувати під час планування корекційної роботи?
6. Які вимоги ставляться до ведення логопедичної документації?
7. Чому важливо забезпечувати об'єктивність результатів обстеження?

Завдання для самостійної роботи

1. Розробити шаблон мовленнєвої картки для дитини з дислалією.
2. Підготувати зразок логопедичного висновку при функціональній дислалії.
3. Скласти індивідуальний план корекційної роботи для дитини з ротацизмом або сигматизмом.
4. Підготувати презентацію «Документація в діяльності логопеда».
5. Створити пам'ятку для молодого фахівця «Алгоритм складання логопедичного висновку».

Критерії оцінювання
Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90-100 A)	Здобувач демонструє міцні знання навчального матеріалу в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, правильно й обґрунтовано приймає необхідні рішення в різних нестандартних ситуаціях; реалізує теоретичні положення навчальної дисципліни в практичних завданнях. <i>Володіє</i> технологіями впровадження інновацій в закладі освіти. При виконанні практичних завдань проявляє вміння самостійно вирішувати поставлені завдання, активно включається в обговорення, відстоює власну точку зору в питаннях та рішеннях, що розглядаються. Оцінка нижче 100 балів обґрунтовується недостатнім розкриттям теоретичних питань навчальної дисципліни, або тим, що студент проявляє невпевненість в тлумаченні теоретичних положень чи складних практичних завдань.
Добре (82-89 B)	Здобувач демонструє знання, володіння матеріалом в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, робить на їхній основі аналіз можливих ситуацій та вміє застосовувати теоретичні положення при вирішенні практичних задач, <i>але припускається несуттєвих помилок. Володіє</i> технологією впровадження інновацій. При виконанні практичних завдань, здобувач <i>самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною.</i>
Добре (74-81 C)	Здобувач на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом, знає основні теоретичні положення, що відповідають програмі навчальної дисципліни, аналізує можливі практичні ситуації та вирішує їх, <i>але припускається помилок які усуває за підтримки з боку викладача або однокурсників. Пояснює</i> основні положення, технології впровадження інновацій, дає правильні відповіді щодо управління впровадженням інновацій в організації при заданій зміні вихідних параметрів. <i>Помилки у відповідях не є системними.</i>
Задовільно (64-73 D)	Здобувач <i>засвоює основні поняття</i> навчального матеріалу і <i>орієнтується</i> у напрямі вирішення практичних завдань. Здобувач <i>розуміє практичні завдання</i> щодо впровадження інновацій, має пропозиції щодо технології їх впровадження. <i>Розуміє</i> основні положення, правила, технології впровадження інновацій, виконує практичні завдання <i>за зразком, допускає значну кількість неточностей, помилок, котрі усуває під керівництвом викладача.</i>
Задовільно (60-63 E)	Здобувач <i>поверхнево</i> опанував навчальний зміст, передбачений програмою навчальної дисципліни, володіє основними положеннями <i>на мінімально допустимому рівні.</i> Знання щодо управління впровадженням інновацій <i>несистемні, фрагментарні.</i> Виконання практичних завдань, <i>формалізоване:</i> є відповідність

	алгоритму, але відсутнє глибоке розуміння логіки процесу організації та управління.
Незадовільно (35-59 FX)	Здобувач має <i>фрагментарні</i> знання, опанував менше половини обсягу навчального змісту, передбаченого програмою навчальної дисципліни. <i>Відсутнє цілісне усвідомлення</i> навчального матеріалу. Здобувач працює пасивно, практичні завдання щодо організації освітнього процесу у закладі освіти (за типом) виконує переважно з помилками, виправляє помилки лише при виконанні нескладних практичних завдань. <i>Здобувач допускається до повторного заліку.</i>

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Для здобувачів видами контролю є: індивідуальне опитування на практичних заняттях, перевірка виконання практичних завдань, письмове опитування, залік.

Методи демонстрування результатів навчання: дискусія, доповідь, презентація результатів самостійної роботи.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.
2. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2018. 856 с.
3. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія : підручник. Київ : Знання, 2017. 293 с.
4. Соботович Є. Ф. Методика виявлення мовленнєвих порушень у дітей та система їх корекції. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2015. 304 с.
5. Соботович Є. Ф. Порушення мовленнєвого розвитку у дітей та шляхи їх корекції. Київ : Освіта України, 2014. 224 с.
6. Тищенко В. В. Логопедія. Теорія та практика : навчально-методичний посібник. Київ : Каравела, 2021. 376 с.
7. Шеремет М. К. (ред.). Логопедія : підручник для студентів закладів вищої освіти. 5-те вид., переробл. та доповн. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 872 с.
8. Шеремет М. К., Тарасун В. В., Конопляста С. Ю. Хрестоматія з логопедії : навчальний посібник. Київ : КНПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 496 с.

Допоміжна література

1. Архіпова Є. Ф. Стерта дизартрія у дітей. Київ : Центр навчальної літератури, 2017. 256 с. (для диференціальної діагностики з дислалією).
2. Бондар В. І., Синьов В. М., Шеремет М. К. Спеціальна педагогіка : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2016. 368 с.
3. Волкова Г. А. Методика обстеження порушень мовлення у дітей. Київ : Основа, 2016. 144 с.
4. Жинкін М. І. Мовлення як провідник інформації. Київ : Радянська школа, перевидання 2014. 160 с.
5. Жукова Н. С., Мастюкова Є. М., Філічева Т. Б. Логопедія. Подолання загального недорозвинення мовлення у дошкільників. Київ : Освіта, 2016. 320 с.
6. Калмикова Л. О. Психологія мовлення і психолінгвістика : навчальний посібник. Київ : Переяслав-Хмельницький педагогічний університет, 2016. 325 с.
7. Леонтьєв О. О. Основи психолінгвістики. Київ : Академія, 2015. 288 с.
8. Лурія О. Р. Основи нейропсихології. Київ : Навчальна книга, 2016. 384 с.
9. Максименко С. Д. Загальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
10. Правдіна О. В. Логопедія. Київ : Просвіта, перевидання 2015. 272 с.
11. Рау Ф. Ф. Виправлення недоліків вимови фонем. Київ : Радянська школа, перевидання 2015. 128 с.

12. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2017. 384 с.
13. Ткаченко Т. А. Корекція порушень звуковимови у дітей дошкільного віку. Київ : Шкільний світ, 2018. 192 с.
14. Філічева Т. Б., Чиркіна Г. В. Усунення порушень звуковимови у дітей. Київ : Освіта, 2017. 240 с.
15. Шеремет М. К. Сучасні технології логопедичної роботи : навчально-методичний посібник. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 284 с.